

AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR TARIXINING RUS TARIXSHUNOSLIGIDA O'RGANILISHI

Fahriddinova Shodiyona Bahriddin qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Tarix yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Email: shodiyonafahriddinova006@gmail.com

Tel: +998 95 041 30 06

Ilmiy rahbar: R.M. Akbarov

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20575364>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Amir Temur va Temuriylar tarixining rus tarixshunosligida o'rganilish bosqichlari tahlil qilinadi. XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida faoliyat yuritgan rus sharqshunoslari hamda tarixchilarining Amir Temur shaxsi, Temuriylar davlatining siyosiy tizimi, harbiy san'ati, iqtisodiy hayoti va madaniy taraqqiyoti haqidagi qarashlari o'rganiladi. Shuningdek, sovet davri tarixshunosligida Amir Temur shaxsiga berilgan baholar, mafkuraviy yondashuvlar va mustaqillik davrida mazkur merosning qayta baholanish jarayonlari tahlil etiladi. Tadqiqot natijasida rus tarixshunosligi Temuriylar davri tarixini ilmiy tadqiq etishda muhim o'rin tutgani va bugungi temurshunoslik rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatgani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Amir Temur, Temuriylar davri, rus tarixshunosligi, sharqshunoslik, V.V. Bartold, A.Yu. Yakubovskiy, M.I. Ivanin, sovet tarixshunosligi, temurshunoslik, Markaziy Osiyo

ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ АМИРА ТИМУРА И ЭПОХИ ТИМУРИДОВ В РУССКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Аннотация: В данной статье анализируются этапы изучения истории Амира Тимура и эпохи Тимуридов в русской историографии. Рассматриваются взгляды русских востоковедов и историков второй половины XIX – начала XX века на личность Амира Тимура, политическую систему государства Тимуридов, военное искусство, экономическую жизнь и

культурное развитие эпохи. Особое внимание уделяется оценкам личности Амира Тимура в советской историографии, идеологическим подходам к его деятельности, а также процессу переосмысления и переоценки данного исторического наследия в период независимости. В результате исследования обосновывается, что русская историография сыграла важную роль в научном изучении истории эпохи Тимуридов и оказала значительное влияние на развитие современного тимуроведения.

Ключевые слова: *Амир Тимур, эпоха Тимуридов, русская историография, востоковедение, В.В. Бартольд, А.Ю. Якубовский, М.И. Иванин, советская историография, тимуроведение, Центральная Азия*

THE STUDY OF AMIR TIMUR AND THE TIMURID ERA IN RUSSIAN HISTORIOGRAPHY

Abstract: *This article analyzes the main stages in the study of Amir Timur and the Timurid era in Russian historiography. It examines the views of Russian Orientalists and historians of the late nineteenth and early twentieth centuries regarding the personality of Amir Timur, the political system of the Timurid state, military art, economic life, and cultural development of the period. Particular attention is paid to the assessments of Amir Timur in Soviet historiography, the ideological approaches applied to his legacy, and the process of re-evaluating this historical heritage during the period of independence. The study demonstrates that Russian historiography played a significant role in the scholarly investigation of the Timurid era and exerted a considerable influence on the development of modern Timurid studies.*

Keywords: *Amir Timur, Timurid era, Russian historiography, Oriental studies, V.V. Barthold, A.Yu. Yakubovsky, M.I. Ivanin, Soviet historiography, Timurid studies, Central Asia*

KIRISH. Amir Temur va Temuriylar davri Markaziy Osiyo tarixida alohida o'rin egallaydi. XIV asrning ikkinchi yarmi va XV asr boshlarida vujudga kelgan

Temuriylar davlati nafaqat mintaqaning siyosiy taraqqiyotiga, balki iqtisodiy, madaniy va ilmiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatdi. Temuriylar davrida Samarqand va Hirot dunyoning yirik ilmiy va madaniy markazlariga aylandi. Shu bois mazkur davr tarixi Sharq va G'arb olimlari tomonidan keng o'rganilgan.

Rossiya sharqshunoslik maktabi Temuriylar tarixini ilmiy asosda o'rganishda muhim o'rin tutadi. XIX asrda Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyoga bo'lgan siyosiy qiziqishlari natijasida mintaqa tarixini o'rganishga ehtiyoj kuchaydi. Bu jarayon rus sharqshunosligining shakllanishi va rivojlanishiga turtki berdi. Natijada Amir Temur va Temuriylar davriga oid ko'plab tarixiy manbalar tarjima qilindi, ilmiy tadqiqotlar yaratildi va tarixshunoslikning alohida yo'nalishi – temurshunoslik shakllandi.

XIX asr rus tarixshunosligida Amir Temur shaxsiga qiziqish Rossiya imperiyasining Sharq siyosati bilan bog'liq holda shakllandi. Bu davrda rus olimlari asosan Sharq qo'lyozmalarini yig'ish, tarjima qilish va ilmiy muomalaga kiritish bilan shug'ullandilar.

Mazkur davrning muhim vakillaridan biri Mixail Ivanovich Ivanin hisoblanadi. Uning 1875-yilda nashr etilgan "Chingizxon va Tamerlan davrida mo'g'ul-tatarlar hamda Markaziy Osiyo xalqlarining harbiy san'ati va istilolari haqida" nomli asari Amir Temur harbiy faoliyatini o'rganishga bag'ishlangan dastlabki yirik tadqiqotlardan biridir. [1]

Ivanin Amir Temurning muvaffaqiyatlarini harbiy intizom, qat'iy boshqaruv va mukammal strategiya bilan izohlaydi. Olim Temur qo'shinlarining tashkil etilishi, jang taktikalari va harbiy boshqaruv tizimini batafsil tahlil qiladi. Shuningdek, u Temur harbiy san'atini o'rta asrlarning eng mukammal harbiy tizimlaridan biri sifatida baholaydi.

Biroq XIX asr tarixchilari faoliyatida ayrim evrotsentrik qarashlar ham mavjud bo'lib, ular Amir Temur faoliyatiga ko'pincha istilochilik nuqtayi nazaridan yondashganlar.

Rus sharqshunosligi tarixida Vasiliy Vladimirovich Bartold alohida o'rin tutadi. U Temuriylar tarixini o'rganishda yangi ilmiy metodologiyani joriy etdi.

Bartoldning “Temurning dafn etilishi haqida” (1915), “Ulug‘bek va uning davri” (1918), “Turkiston madaniy hayoti tarixi” (1927) asarlari Temuriylar davrini o'rganishda fundamental tadqiqotlar hisoblanadi.

Olim Sharq manbalarini qiyosiy tahlil qilish asosida Amir Temur va uning avlodlari faoliyatiga xolis baho berishga harakat qilgan. Bartold Temur davlatini faqat harbiy imperiya sifatida emas, balki yuksak madaniyat va ilm-fan markazi sifatida ham tavsiflaydi. [2]

Ayniqsa, uning Mirzo Ulug‘bek faoliyatiga bergan baholari katta ilmiy ahamiyatga ega. Bartold Ulug‘bek rasadxonasini o‘rta asr Sharq astronomiyasining eng yirik markazlaridan biri sifatida e’tirof etgan. [3,4]

Bartoldning fikricha, Temur davriga oid manbalar sonining ko‘pligi tadqiqotchilar uchun katta imkoniyat yaratadi. Biroq bu manbalarni tanqidiy tahlil qilish zarur.

A.Yu. Yakubovskiy rus va sovet sharqshunosligining yirik vakillaridan biridir. U V.V. Bartold ilmiy maktabining davomchisi sifatida tanilgan.

Olimning “Temur” va “Qadimgi Samarqand tarixidan” asarlarida Temuriylar davrining siyosiy va madaniy hayoti keng yoritilgan. [5,6]

Yakubovskiy Samarqandning XIV–XV asrlardagi taraqqiyotini tahlil qilib, uni Sharqning eng rivojlangan shaharlaridan biri sifatida tavsiflaydi. Olim Temur tomonidan amalga oshirilgan bunyodkorlik ishlariga alohida e’tibor qaratadi.

Shuningdek, Yakubovskiy Temur armiyasining tashkiliy tuzilishini ham tahlil qilib, uning yuqori darajadagi intizomga asoslanganligini ko‘rsatadi.

1917-yildan keyin sovet tarixshunosligida tarixiy shaxslarni sinfiy yondashuv asosida baholash tendensiyasi kuchaydi.

1920–1930-yillarda Amir Temur ko‘pincha “feodal istilochi” sifatida talqin qilindi. Bu holat marksistik metodologiyaning ustuvorligi bilan izohlanadi.

Biroq Ikkinchi jahon urushi arafasida va undan keyingi davrda Temur shaxsiga nisbatan qiziqish ortdi. 1941-yilda Go'ri Amir maqbarasining ochilishi va M.M. Gerasimov tomonidan Amir Temur qiyofasining antropologik rekonstruksiya qilinishi muhim voqea bo'ldi.

1968-yilda Ibrohim Mo'minovning "Amir Temurning O'rta Osiyo tarixida tutgan o'rni va roli" asari nashr etildi. Ushbu tadqiqot Amir Temur shaxsiga yangicha baho berishga uringanligi sababli ilmiy jamoatchilikda katta munozaralarga sabab bo'ldi.

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida rus tarixshunosligida Temuriylar tarixiga nisbatan yanada obyektiv yondashuv shakllandi.

Ivan Nikolayevich Lopatkin kabi tadqiqotchilar Temurning Oltin O'rdaga qarshi yurishlarini qayta tahlil qilib, qo'shinlar soni va harakat yo'nalishlarini ilmiy asosda rekonstruksiya qildilar. [7]

Yangi tadqiqotlarda Temur davrining harbiy tarixi bilan bir qatorda iqtisodiy rivojlanish, diplomatiya, shaharsozlik va madaniyat masalalari ham keng o'rganilmoqda.

XULOSA. Amir Temur va Temuriylar tarixining rus tarixshunosligida o'rganilishi bir necha bosqichlarda rivojlangan. XIX asr tarixchilarining dastlabki tadqiqotlari ko'proq harbiy-siyosiy masalalarga bag'ishlangan bo'lsa, V.V. Bartold va uning ilmiy maktabi vakillari tomonidan tarixiy manbalarni tanqidiy tahlil qilish asosida yangi ilmiy yondashuv shakllantirildi.

Sovet davrida mafkuraviy omillar Amir Temur faoliyatiga berilgan baholarga sezilarli ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da, keyingi yillarda tarixiy haqiqatni tiklash yo'lida muhim qadamlar qo'yildi. Rus sharqshunoslari tomonidan yaratilgan ilmiy meros bugungi temurshunoslik rivojining muhim manbalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Иванин М.И. О военном искусстве и завоеваниях монголо-татар и среднеазиатских народов при Чингисхане и Тамерлане. – Санкт-Петербург, 1875.

2. Бартольд В.В. История культурной жизни Туркестана. – Ленинград: Издательство АН СССР, 1927.
3. Бартольд В.В. О погребении Тимура. – Петроград, 1915.
4. Бартольд В.В. Улугбек и его время. – Петроград, 1918.
5. Якубовский А.Ю. Темура (Опыт краткой характеристики). – Москва–Ленинград, 1946.
6. Якубовский А.Ю. Из истории старого Самарканда. – Москва, 1958.
7. Лопаткин И.Н. Поход Тимура против Золотой Орды в 1391 году: реконструкция маршрута и численности войск // Исторические исследования Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки. 2023. № 3